
KRITIKAI SZEMLE

GÚZSBA KÖTÖTT ŠVEJK

Dragoslav Mihailović: *Čizmaši*. SKZ, Beograd, 1983.

Sok dicséretben, de nem kevesebb megrovásban is volt része Dragoslav Mihailovićnak, aki, hátat fordítva a mai próza életidegenségének, a dokumentumhoz, a naiv tudathoz és — ennek megfelelően — a cselekményességhez tért vissza. Vagy esetleg előrelépett? Legújabb könyvét olvasva az embernek ez a bonyomása.

Módszer tekintetében bizonyos mértékig a *Cszimások*hoz hasonlítható művében, a *Petrijá koszorújában* egy egyszerű asszony monológja által tárult fel előttünk a lényege szerint tíz-, illetve százezrekre emlékeztető életvitel és gondolkodásmód. Petriját inkább a viszontagságai formálták egyedivé: az író nem tette próbára a képességét. Ha azonban a szerencsétlen asszony története legfeljebb csak érdekesítővé sikeredett, a *Cszimások*, (egy nagyregény első része), amellett, hogy a történet elevenisége szintén megtalálható benne, már a modern próza szellemében fogant, önálló léttel rendelkező alkotás. Egyszerre szélesebb és mélyebb.

A szélesség a történelmi dimenzió érzékeltetésében van. Miközben az altiszt saját „kis világának” boldogságáért és igazságáért küszködik, közbeiktatott dokumentumok (többek között titkos szolgálatoknak dossziékban őrzött adatai) a nemzeteknek és az osztályoknak a közelítő világháborúban kirobbanó összecsapását jelzik, a főhős sorsának meghatározottságát, szükségszerű tragédiáját is sejtetve. De a cselekmény közvetlen környezeté is történelmi hitellel megfestett alakok arcképcsarnoka.

A mélységet a tipikusság igénye valósítja meg. Egyáltalán nem véletlen ugyanis, hogy a régi katonai patriarkalizmus elvét megtestesítő Čiča, az altiszt nevelője a harmincas évek végén nyugdíjba kényszerül, és tehetségtelen karrieristának adja át a helyét. Ez önmagában még csak a már ismert történelmi folyamat illusztrálása lenne, ha Čiča különféle helyzetekben ábrázolt jelleme nem fonódott volna elválaszthatatlanul egybe az altiszt erkölcsi fejlődésével.

Zika, az egy ideig bányamunkát végző fiatalember, féktelen természetű miatt a „Farkas” csúfnevet viseli. Miután azonban altisztként az említett őrnagy (Čiča) keze alá kerül, korábbi agresszivitása felfokozott becsületérvesszé alakul. „Farkas” marad továbbra is, de az általa vállalt eszmények védelmében. Jellegzetes balkanizmusa, kötözködő természetű

a katonabürokrácia ránehezedő nyomása alatt az emberség hiteles képviselőjévé avatja. Az életbőségnek, a sírva nevetésnek, a hűségnek magával ragadó, feledhetetlen alakjává növekedik.

Pedig arra is van lehetősége, hogy a tiszték léha életét a kiegyensúlyozott házassággal helyettesítse. Az író nagyszerűen érzékelteti, hogy hőstől nem idegen a normális élet vágya, ámde ennél véleménye ösztönszerű kinyilvánításának igénye nagyobb. Ezért rendezti itt as állapotban azt a botrányt, melyben kíméletlenül kigúnyolja felettesei gyarlóságait.

A regény befejezése az elmeegógyintézet rögeszmés mesélőjeként tárja elénk az altisztet. Sommásan adja tudtunkra, hogy sem a megszállás idején, sem pedig a felszabadulás után nem volt több szerencséje, mint a háború előtt. A látszat, a kultusz akkor is szóra bírja, amikor mások, az „okosabbak” hallgatnak. Pedig csapongó, kritikai élű visszaemlékezései az átlagembernél bölcsebbnek, s mi több, jó humorérzékűnek mutatják. Nem olyan szerencsés, mint Švejk; alkotója a második világháborút és az azt követő éveket is átszenvedte. Ám Švejkkal ellentétben, ahelyett, hogy szabad akaratából, játékos kedvétől sem függetlenül játszaná a bolondot, — egyszerűen örültnek nyílvánítják, hogy megszabadulhasanak tőle. A vadembertől a zseniális „örültig” meglehetősen hosszú az út. E fejlődésnek eddig egy szakaszát ábrázolta kiváló eredménnyel Dragoslav Mihailović. A folytatás azonban legalább ennyire nehéz feladat lesz. Ha a folytatásban sem tesz engedményt, akkor feltehetően annak a tanújává tesz bennünket: miképpen jut zsákutcába egy jóindulatú és többre hivatott embernek az élete; miért és hogyan kell mindig a rövidebbet húznia annak, aki, rangoktól és tekintélytől sem ijedve meg, tántoríthatatlanul ragaszkodik gyarioróságoktól sem mentes emberségéhez.

A NIN-díjjal jutalmazott művek sorában a *Cszimasok* valószínűleg egyike a legértékesebbeknek.

VAJDA Gábor

ELFOGULTAN, DE TÁRGYILAGOSAN

Vujica Rešin Tucić: *Hladno čelo*. Matica srpska, Novi Sad, 1983.

A helyi avantgarde berkeiben járatos olvasó számára Vujica Rešin Tucić a patinát jelképezi. Már lassan két évtizede lesz, hogy költészeti metamorfózisában következetesen a modern líra kísérleti, innovatív elveit igyekszik érvényesíteni. Tucić nemcsak költő, hanem a mai líra sorsát esszéyszerű megfigyelésekben, nemritkán vitairatokban szíven viselő korszerű gondolkodó, akinek az egyidejűleg több műfajban való tájékozódás és alkotói gyakorlat sem okoz gondot. Munkásságának polifon természetét könyveinek műfaji megoldása is alátámasztja: míg 1970-ben megjelent *Jaje u čeličnoj ljusci* című kötete jobbra csak előlegezi a tu-